

Cu prilejul Forumului Mării Negre, care se desfășoară în această săptămână la București, România,

Alina Mungiu Pippidi

evaluează șansele de succes ale unei asemenea inițiative regionale

Dilemele Mării Negre

Poate crearea unei "regiuni" a Mării Negre ajuta la stimularea democrației, la dezvoltarea și europeanizarea Estului? Forumul Mării Negre invită la reflecție pe tema oportunităților și provocărilor generate de încercarea de a forma o regiune a țărilor ce înconjoară Marea Neagră, pentru a le încuraja să adopte o politică unitară. Acest raport trece în revistă dilemele ridicate de o asemenea abordare.

Formarea unei regiuni a țărilor Mării Negre s-a dovedit a avea o serie de avantaje importante, între care le menționăm pe cele mai vizibile:

- Capacitatea de a atrage mai bine atenția Occidentului în cazul în care un grup de țări de importanță redusă sunt grupate într-o regiune al cărei profil este scos în evidență printr-o campanie de sensibilizare.
- Simplificarea modalităților de mobilizare a resurselor în cazul în care este oferit un singur cadru, în loc de mai multe. Aceasta a fost și logica Pactului de Stabilitate pentru Balcani.
- Răspîndirea mai facilă a bunelor practici de la partea mai dezvoltată a regiunii către cea mai puțin dezvoltată.

Cu toate acestea, nu orice grup de țări poate forma regiuni cu aceeași ușurință. De asemenea, nu toate regiunile construite pe criterii politice în ultimii ani au avut succes. Statele baltice au fost ajutate substanțial de o abordare regională deoarece s-au putut grupa pentru a împărtăși aceeași viziune politică, bazîndu-se în același timp, pe țările vecine mai dezvoltate din Peninsula Scandinavă. Balcanii ar fi trebuit să evolueze la fel cu sau fără Pactul de Stabilitate. Misiunea fundamentală a Pactului, aceea de a aduce regiunea mai aproape de Europa a rămas deocamdată în mare parte neîndeplinită. Abordări regionale similare se pot împiedica de dificultăți importante precum:

- Riscul de a vinde un produs cu multiple licențe de copyright. Regiunile tind să aibă

promotori, în rîndurile comunităților de expertă sau de donori, ca și printre cei ce alcătuiesc strategii. Ei au tendința de a "vinde" ceva ce nu pot controla, și mai rău, ceva ce nu există ca întreg coerent. Dacă este găsit un cumpărător virtual, problema "copyright-ului" devine imediat clară din cauza lipsei de coeziune și de coordonare în cadrul "regiunii", mai ales atunci cînd sunt înaintate proiecte specifice.

- Regiunile riscă să-și reducă acțiunile la cel mai mic numitor comun, atît timp cît promotorii se luptă pentru consensul necesar unei voci unice.
- Regiunile riscă să-i demobilizeze pe cei mai avansați fără să-i mobilizeze pe codași, în lipsa unor stimulente clare.

În cazul Balcanilor și al Mării Negre, premiul pentru țările regiunii era accesul la Uniunea Europeană. Cu toate acestea, dacă examinăm procesul la zi, singurele țări pe cale să adere sunt România și Bulgaria. Cu alte cuvinte, stimulentele principale și percepute în general drept o iluzie, o himeră, fără potențial de transformare în realitate. Nu există nici o garanție că o țară cu comportament cooperant va înainta mai repede decît în cazul vechii abordări bilaterale. În orice caz, experiența balcanică pare a valida ultima formulă și nu pe cea dintîi.

Comparînd regiunea Mării Negre cu Balcanii sau țările baltice pot fi constatate imensele provocări pe care le ridică această zonă. Țările de la Marea Neagră sunt mai puțin dezvoltate decît cele din Balcani, în ciuda creșterii economice apărute recent în unele din aceste țări. Dezechilibrele sînt mari, de la populație, la gradul de democratizare (Fig. 1). Deși recent am fost martorii unor încurajatoare "revoluții electorale" în Ucraina și Georgia, alte țări din regiune stagnează, iar "statul captiv" rămîne o problemă. Tendințele observate în ce privește indicele Freedom House al națiunilor în tranziție sînt negative, în timp ce în Balcani același indicator are o dinamică pozitivă (Fig. 2). Chiar luînd în considerare ultimele evoluții, regiunea în sine nu a ajuns încă la performanțele Balcanilor. Cel mai democratic stat al zonei are un scor inferior celei mai puțin democratice țări din Balcani.

Fig. 1. Populația țărilor din zona Mării Negre.

Țara	Populația
Bulgaria	7,450,349
România	22,329,977
Republica Moldova	4,455,421
Ucraina	47,425,336
Rusia	143,420,309
Georgia	4,677,401
Azerbaidjan	7,911,974
Armenia	2,982,904
Turcia	69,660,559

Provocările sînt de aceea importante, fiind calitativ asemănătoare cu cele din Balcani, însă mai dificil de depășit din cauza proximității unor importanți actori politici, precum Rusia. Aceste provocări pot fi rezumate astfel:

- Construcția națională: conflicte înghețate în Republica Moldova, Georgia, Armenia-Azerbaidjan, precum și probleme cu minoritățile în Ucraina și Caucazul de Nord.
- Construcția statală. Aceste state ocupă poziții de vîrf în clasamentul "statelor captive" elaborat de Banca Mondială, iar politicile lor, în ciuda recentelor revoluții, nu au dat încă naștere unor sisteme politice echilibrate ca un prim pas în direcția găsirii unei soluții permanente pentru problema "statului captiv".
- Construcția socială. Țările regiunii Mării Negre se bazează doar pe mici comunități democratice și pro Occidentale, mult mai reduse ca dimensiuni decît în estul Balcanilor. Ceea ce au în comun cele două zone este proporția ridicată de populații dependente. Din cauza inexistenței reformelor economice, multe persoane supraviețuiesc doar pe baza ajutoarelor de stat.

Fig. 2. Comparație scoruri democrației în regiunea Mării Negre și Balcani

Țară	NIT 2005	Trend	Țară	NIT 2005	Trend
Armenia	5.18	-0.39	Albania	4.04	0.71
Azerbaidjan	5.86	-0.24	Bosnia	4.18	1.24
Belarus	6.64	-0.39	Bulgaria	3.18	0.40
Georgia	4.96	-0.79	Croația	3.75	0.71
Republica Moldova	5.07	-0.82	Macedonia	3.89	-0.06
Ucraina	4.50	0.13	Romania	3.39	0.15
Media regiunii Marea Neagră		-0.41	Media în Balcani		0.52

Cea dintâi soluție la problemele regionale este **cooperarea regională** luând în calcul și integrarea viitoare a acestei regiuni. Această soluție este mai ușor de enunțat decât de realizat deoarece există mai multe probleme în realitatea imediată. Ne vom referi la această situație ca la o "**Dilemă de Securitate**": securitatea regională semnifică o multiplicare a contactelor, deschiderea unor noi puncte de trecere la frontieră, facilitarea schimburilor comerciale și comerțului între țări. Pe de altă parte, logica de securitate a Uniunii Europene presupune securizarea frontierelor și controlul strict al circulației persoanelor. Este naiv să credem că aceste două logici pot coexista sau că există soluții miraculoase pentru a le rezolva pe amândouă în același timp.

Experiența statelor din Balcani a arătat că logica închiderii frontierelor este mult mai importantă pentru interesele Uniunii Europene decât logica cooperării regionale. Micile economii ale Macedoniei și Albaniei ar fi cunoscut o creștere semnificativă dacă Uniunea Europeană ar fi permis cetățenilor acestora accesul liber în spațiul Schengen prin ridicarea vizelor, pe modelul românesc sau bulgar de acum câțiva ani. Cu toate acestea, UE refuză chiar și anumite facilități în procesul de acordare a vizelor pentru aceste țări în timp ce continuă să le critice pentru șomajul ridicat, factor care devine un motiv important pentru ca UE să întârzie integrarea lor europeană.

A doua soluție care a fost adeseori folosită în abordarea regională este **redistribuția**. Părțile mai bogate ale regiunii le asistă pe cele sărace fie prin ajutoare financiare fie prin investiții așa cum scandinavii au făcut pentru baltici. Această soluție poate duce la o altă capcană, la o "Dilemă a Dezvoltării": din păcate nu există lideri detașați ai dezvoltării economice în zona Mării Negre care să susțină acest exercițiu. Unele dintre aceste economii sunt în creștere la ora actuală dar creșterea economică în "statele captive" cu infrastructură slabă riscă să eșueze la un moment dat. Creșterea este reflectată mai degrabă de "înflorirea" caselor de vacanță private în stațiunile de la malul mării decât de construcția de autostrăzi sau conducte de petrol. Există bineînțeles speranța că Uniunea Europeană va investi în această zonă. Dar UE are dificultăți în a finanța procesul de extindere către Balcanii de Vest și de aceea este improbabil ca UE să finanțeze zona Mării Negre. "Dilema europenizării" din zona Mării Negre este că cele mai puternice țări din regiune nu sunt cele mai europenizate, în timp ce statele mai europenizate (România și Bulgaria) au puține resurse chiar și pentru a-și susține propria europenizare.

Revoluțiile "portocalii" au creat tendințe pozitive în zona Mării Negre, stopate însă de alegerile din Belarus și Azerbaidjan. Aceste experiențe diferite arată cât de dificilă este sarcina și cât de rafinat trebuie să fie planul de crearea a acestei regiuni.

Planul minimal ar trebui să încerce să îmbunătățească cooperarea locală cu scopul de a identifica rute alternative pentru transportul energiei spre Europa. Acest plan ar presupune evitarea unei atitudini care să trezească sensibilitățile unor regimuri mai puțin democratice, încercarea de a-i cumpăra pe eternii profitori din regimurile separatiste și de a le oferi avantaje în alte părți și construirea unui mediu de securitate în care democrați și non-democrați să poată discuta pe picior de egalitate exclusiv probleme de securitate. În aceste condiții, europenizarea ar rămâne un țel îndepărtat, un fapt deloc supărător pentru Europa. În aceste condiții minimale, cooperarea cu Rusia este vitală, problema fiind că aceasta nu are nimic de câștigat din tot acest aranjament.

Un plan mai ambițios ar trebui să includă și nu să evite dilemele subliniate mai sus. Acesta ar trebui construit pe singura certitudine existentă la momentul actual: în fiecare dintre aceste țări există reformatori democrați pro-europeni. Ideea de bază a unui plan regional care ia în calcul viitorul acestor țări, pe lângă stabilirea rutelor de transport petrolier, ar trebui să ia în calcul

crearea în zona extinsă a Mării Negre a unei mișcări reformiste și pro-europene care să poată genera schimbarea internă pe modelul Baltic sau Central European. Ajutorul susținut și condiționalitatea impusă de UE și Statele Unite în cazul României au prevenit o situație similară celei din Belarus, situație la fel de probabilă în 1990 ca și cea a aderării la Uniunea Europeană. În 15 ani România a dezvoltat un sistem politic echilibrat și o societate civilă puternică capabile să conducă și susțină integrarea țării în Uniunea Europeană. Acesta este tipul de acțiune pentru cei care vor să dezvolte această regiune. Demersul presupune un grad important de cooperare dar nu neapărat între statele membre ci mai degrabă între susținătorii externi bine intenționați.

Conform acestui model, Balcanii de est și Europa Centrală sunt zone importante prin transferal de bune practici pe care îl pot asigura. Investiția în elitele acestei regiuni mai degrabă decât în infrastructură poate părea o investiție nesigură, dar este singura soluție care poate genera efecte sustenabile pe termen lung.

Alina Mungiu Pippidi, Președinte SAR,
Pentru comentarii scrieți la alinamp@yahoo.com

Societatea Academică din România (SAR)
61 Eminescu, București 2
tel/fax (4021) 211 1477
office@sar.org.ro
www.sar.org.ro